

Til
Troms fylkeskommune
Postboks 6600
9296 Tromsø

Høringsuttalelse. Handlingsplan for folkehelse i Troms 2008 - 2013

Det vises til tilsendt høringsdokument, samt til fylkets første handlingsplan for folkehelse.

Befolkningas helse og velferd er viktigste målet for offentlig virksomhet, og samfunnets ulike virkemidler og organisasjoner må ses i lys av dette. Behandling av sykdom og skade ivaretas av medisinske profesjoner. Helse for alle, folkehelsa, fremmes ved mange virkemidler.

Førrige handlingsplan hadde et tydelig grep om *fysisk aktivitet* som hovedsatsing. Innledningsvis tillater vi oss å mene at dersom man skal lykkes med folkehelsesatsing i Troms, bør fylkeskommunen

- velge ønska standard og mål for helsenivå og folkehelse i Troms
- velge en hovedsatsing tilknytta enkle og synlige prosjekter og saker som lar seg etterprøve
- sørge for rutiner for statistikk og nøkkeltall slik måling av helsenivå og utviklingstrekk og effekt av den offentlige innsatsen blir mulig over tid
- sørge for en videreføring av det som var vellykka i førrige plan

Forslag om Friluftsliv og naturopplevelser ved Ishavskysten som strategi og satsing for folkehelse i Troms

Ishavskysten friluftsråd foreslår at Troms fylkeskommune velger *Friluftsliv og naturopplevelser* som hovedsatsingsområde i planperioden, både i handlingsplanen for folkehelse og i neste revisjon av fylkesplanen.

Dette fordi friluftsliv i urørt natur og vakre landskap

- er av fylkets største naturlige fortrinn
- er et samlende ikke-kontroversielt tema som egner seg til å styrke folks identitet og regionens omdømme
- har hatt og har stor betydning for folkehelsa i Troms
- er en forutsetning for reiselivsutvikling og verdiskapning basert på helse, friskhet og natur
- hittil har vært lavt prioritert i lokal og regional politikk i Troms

Friluftsrådet kommer dessuten med forslag til ambisjoner og tiltak, og nærmere begrunnelse og kommentar til planforslaget.

Ambisjon

I Troms bør man iverksette en snuoperasjon for å endre på dagens mangel på infrastruktur. Troms bør ta mål av seg til å bli en frilufsregion i særklasse med godt tilrettelagte tilbud og gode muligheter for friluftsliv, så vel for mennesker med ulike funksjonshemninger, som for mennesker som ønsker mer spesielle og ekstreme opplevelser i friluft.

Mål

I Troms skal

- alle kunne drive naturvennlig friluftsliv i sitt nærmiljø, på og ved sjøen, i marka og på fjellet
- infrastrukturen for friluftsliv være tilrettelagt med god estetisk og funksjonell standard
- alle skoler være gode på fysisk aktivitet og bruke friluftsliv som metode i undervisninga

Strategi

Troms fylke skal

- sørge for å etablere og sikre solide interkommunale friluftråd som ekspertorganer og driftsorganisasjoner innen friluftsliv, landskap og naturopplevelser
- samarbeide med kommunene for å komme i en offensiv posisjon overfor statlige midler
- disponere fylkets økonomiske og organisatoriske ressurser innen utdanning, samferdsel, næring og kultur for å sikre god infrastruktur for friluftsliv
- bygge infrastruktur for friluftsliv som basis for velferd og folkehelse, verdiskapning og reiselivsutvikling

Tiltak

Dersom vi i Troms skal komme oss opp på et nivå med friluftsfaglig god infrastruktur lokalt, og dermed også kunne hevde oss som region for friluftsliv nasjonalt og internasjonalt, er det behov for flere tiltak når det gjelder informasjon, infrastruktur og kompetanse.

Ut fra en vurdering av hvordan man i Troms skal oppnå best effekt på kort og lang sikt, vil vi foreslå flere tiltak som man inviterer fylket til samarbeid om. Tiltakene er vurdert over tid og som en del av friluftrådets planlegging, men lista må ikke betraktes som uttømmende. Fasering i tid er nødvendig. Noen av oppgavene kan friluftrådene ta på seg å utføre, og fylkeskommunen og friluftrådene i fylket kan samarbeide om mye.

Samarbeidsavtale om økonomisk og faglig samarbeid

Troms oppsøkes av mange reisende som søker natur og friluftsliv. Infrastruktur og informasjon på et friluftsfaglig høyt nivå og på kulturlandskapets premisser er nødvendig dersom reiselivet i Troms skal utvikles på en bærekraftig måte og som geoturisme. Fylket og kommunene har behov for et verktøy for utvikling av friluftsliv som grunnlag for turisme.

Fylkeskommunen er regional utviklingsaktør. Slik det er inngått avtale med Troms Reiseliv som fylkets verktøy for reiselivsutvikling, bør fylkeskommunen inngå avtale med friluftrådet som fylkets verktøy for friluftslivsutvikling. Slikt samarbeid kan utøves på flere måter:

- fylkeskommunen gir et fast årlig tilskudd for å sikre drift
- fylkeskommune bestiller oppdrag hos et eller flere friluftråd
- fylkeskommunen er deltaker i rådet

Oversikt over prosjekter til handlingsplan for folkehelse

Prosjekt	Innhold	Utfordring/ stikkord
Større utviklingsprosjekter		
Regional handlingsplan for friluftsliv		Regionalt samarbeid om planlegging og flerbruk av anlegg og områder
Ishavsrutene Fra Vesterålen til Varanger	Kystleder og kyststier – rambling route Videreføre nasjonal sykkeltrustrute	Tilrettelegge tur- og opplevelsestilbudet Øyhopping ved Ishavskysten Internasjonalt (Jfr. Nordsjøruta)
Ishavskysten geopark	Geologisk fagsenter, visningssteder og løyper Geologiskole/ Geologiguide	UNESCO godkjent geologisk verdensarv park Etablere en selvstendig organisasjon
Infrastruktur		
Sikringsprosjekt	Sikringsfond Oppkjøp og avtaler Forvaltningsplaner	Sikre områder for allmennheten Få tilgang på statlige bevilgninger til sikring
Kartlegging friluftsområder	Beslutningsgrunnlag for å ta vare på og tilrettelegge viktige områder	Registreringer og verdivurderinger av viktige friluftsområder for allmennheten
Profilprogram og tilrettelegging	Skilting og tilrettelegging i felt	Enhetlig regional standard på informasjon og tilrettelegging
Kartlegging klassiske og vakre landskap	Beslutningsgrunnlag for å ta vare på vakre kyst- og fjordlandskap	Kartlegging og verdivurderinger av landskap og attraksjoner
Informasjon		
Hjemmeside	Informasjon om friluftspolitik, klassiske områder og opplevelser. Høg standard. Flere språk.	Hovedside for friluftssatsing og –informasjon. Eablering. Videreutvikling Språkvalg
Jakt- og fiskeguide	Nettbasert guide	Synliggjøre og styrke våre tradisjoner og muligheter for jakt, fiske og friluftsliv.
Skiløypekart	Nettbasert interaktivt kart	Synliggjøre regionens anlegg løyper, spor og annen infrastruktur for ski og vintersport
Skilting fra riks- og fylkesveger	Trafikksikre atkomster til regionalt viktige turområder og -løyper.	Tilrettelegging for utfart og friluftsliv fra riks- og fylkesveger, og i kollektivtilbudet.
Turkart	Utgi kartene Treriksrysa Balsfjord og Malangen	Sikre at Troms dekkes av gode turkart med tekst på flere språk
Toppturer i Troms	Guide topper og toppturer.	Promotere toppturer og Troms som fjellregion
Kompetanseutvikling innen naturvennlig tilrettelegging og drift		
Friluftnettverk	Samarbeid mellom barnehager, skoler og videregående skoler	Samarbeid og kompetanseheving om friluftsliv på alle nivå.
Fagkurs	Forvaltningsplaner, turveger, løypenett, bruer, med mer	
Årlig regional møteplass om friluftsliv og folkehelse	Utvikle regionale ambisjoner og konkrete prosjekter. Samhandling, erfaringsutveksling	Utvikle friluftspolitik med fokus på høg standard, estetikk og kvalitet tilpassa naturlandskapet
Studieturer		Kompetanse- og erfaringsutveksling
Friluftsliv for spesielle grupper		
Universell utforming og friluftsliv	Tilgang på tursti, skiløype, fiskeplass, båtplass og utsiktsplass. Tilrettelagt for bevegelseshemmede	Friluftsliv for alle Innen rimelig avstand
Turmarsjer ved Ishavskysten	Styrke og vitalisere de etablerte marsjarrangementer i terreng. Hjemmeside og markedsføre	Rekruttere nye og yngre deltakere. Informere bredt om de eksisterende tilbud.

Friluftslivets betydning

Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR) spørreundersøkelse om voksnes bruk av Bodøs og Kristiansands nærturområder viser en høy turaktivitet blant Bodøværingene:

- 50 % av byens befolkning er i marka en eller flere ganger i uka om sommeren.
- 92 % bruker marka i løpet av sommerhalvåret.
- 35 % bruker marka ukentlig.
- 74 % er i marka i løpet av vinteren
- 75 % av de spurte etterspør økt innsats for å bedre tilgjengeligheten til strandsona
- 16 % av byens befolkning bruker tilrettelagte idrettsanlegg

Den store bruken av terrenget skaper også utfordringer. Stiene og løypenettet utsettes for stor belastning og slitasje, og tilretteleggings- og oppgraderingsbehovet er stort. Tallene dokumenterer også samfunnets ansvar for å prioritere infrastruktur og anlegg for det uorganiserte friluftslivet.

Det mangler undersøkelser om friluftslivets eller nærturområdenes betydning og etterprøvbare tall for Troms. Det er grunn til å tru at man vil finne omtrent tilsvarende tall dersom man gjør liknende studier blant befolkningen f. eks. i Tromsø.

Dagens situasjon i Troms

Den store betydning naturens og nærturlivets har for befolkninga står i sterk kontrast til den svake stillinga temaet har i offentlig politikk og forvaltning i Troms.

Troms fylke ligger på sisteplass blant landets fylker i friluftspolitisk arbeid og ressursinnsats. Som et resultat av dette er det i Troms i dag svært få områder (anlegg) som er sikra, opparbeid eller driftes. Sammenlikner man med offentlig satsing på friluftsliv på svensk og finsk side, blir kontrastene enda større. At Troms utmerker seg med lav innsats på infrastruktur for helsefremmende aktiviteter i friluft, har flere årsaksforklaringer.

En sammenheng er mangel på sterke friluftsråd. Anlegg og drift av grønnstruktur og annen infrastruktur for friluftsliv er å anse som et offentlig ansvar. Enkeltaktører, frivillige og profesjonelle aktører kan ta i bruk infrastrukturen til aktiviteter og arrangementer. Til nå er det altoverveiende av arbeidet med infrastruktur for friluftsliv i Troms overlatt til frivillige og dugnad, med en viss økonomisk prosjektbistand fra kommuner og fylkeskommune. Ressurser til drift er beskjedne.

Fraværet av politisk og økonomisk satsing på friluftsliv i Troms medfører stadig større regionale ulikheter i fordeling av godene. Verken kommunene eller fylkeskommunen i Troms er i søkemonus eller offensiv posisjon overfor statlige ressurser og finansieringsordninger. Det meste av statlige ressurser til friluftsliv og landskap går til Sør-Norge. De siste årene er det etablert Skjærgårdsparker og Skjærgårdstjeneste, og hundrevis av områder er erverva og tatt vare på for friluftsliv i Sør-Norge. Kystfort, vaktstasjoner, fyrstasjoner, m.m. er gjort tilgjengelige for allmennheten langs norskekysten, bare ikke i Troms.

Den samme tendensen reflekteres i private finansieringsordninger, f. eks. Sparebankfondene, der man i Troms i motsetning til praksis i fondsstyrene lenger sør, ikke ser ut til å finne friluftslivstiltak som interessante for gaveutdeling.

Regionale strategier, og operative samarbeidsorganer

Friluftsliv kan drives i hverdagen, og satsing på friluftsliv gir med enkle midler og beskjedne anlegg, stor helsegevinst både på kort og på lang sikt.

Landskap og friluftsliv kan brukes som aktive regionale verktøy for å fremme identitet og utvikling og gjøre byene og distriktene i regionene til et bedre sted å bo i. En slik satsing vil være en videreføring av tidligere satsing der arbeidet med folkehelse skulle være forankra i arbeidet med å fremme fysisk aktivitet. Folkehelsearbeidet bygd på FYSAK i Troms har vært til inspirasjon for mange nye tiltak. Trimpostene rundt i kommunene har resultert i stor økning av vandreturer. Slik har Folkehelse bygd på FYSAK absolutt vært synlig og vellykka i Troms. Dette bør man bygge videre på.

Forutsatt målretta satsing, ansvarstaking i alle sektorer og prioritering av økonomiske virkemidler, vil store endringer og forbedringer kunne være mulig innen en fireårsperiode.

Friluftsliv som arbeidsfelt kreves interkommunalt og langsiktig samarbeid. Interkommunale friluftsråd er utvikla i Sør-Norge siden 1933, og har vist seg som effektive og operative organisasjoner skreddersydde for å ivareta allmennhetens interesser og utvikle friluftsliv og naturopplevelser i regionene.

Infrastruktur for folkehelse bygd på friluftsliv og naturopplevelser

Det viktigste anlegget for friluftsliv, er naturen og landskapet, men det er ikke nok med vakker natur alene. Områdene må gjøres tilgjengelige for allmennheten, og funksjonshemmede må også få et godt tilbud. Friluftsområder er viktig infrastruktur, og det å sikre og tilrettelegge atkomster og friluftsområder er en viktig samfunnsoppgave.

Viktige anleggstyper for et allsidig friluftsliv:

- vakre landskap og utsiktspunkter
- trafikksikre atkomster med plass for parkering for biler og sykler
- naturstier, tilrettelagte tur- og trimstier, løyper
- utsettingsplasser for kajaker og båter
- kvilebuer, gapahuker og bålplasser
- kaier, båtutsettingsplasser, ankringsplasser, gjestehavner
- skilting og informasjon
- toalettmuligheter
- trimposter
- klopper, bruer og steinlegging av vanskelige og sårbare strekninger
- bruer
- skiløyper og lysløyper
- akebakker
- turhytter/ buer
- naust og sjøbuer
- fiskeplasser
- turkart

Denne typen infrastruktur gjør aktiviteter og arrangementer som vandringer, guidede turer, konkurranser og kampanjer mulig, sikkert og attraktivt.

Det er viktig å sikre flerbruk av anlegg og områder. Eksempelvis bør ei lysløype som en hovedregel planlegges og utføres slik at den også kan tjene som en vakker turveg sommerstid.

Det er et særskilt behov for å sikre:

- bynære og tettstedsnære strandområder
- akebakker, stier og løyper
- atkomster til løyper i marka og fjellet
- gjenværende kystfort, Breiviknes
- kystperler

Det er stat og kommune som må sørge for å sikre infrastrukturen og områder ved avtaler og erverv. Fylkeskommunens midler til regional utvikling kan brukes til planlegging, tilrettelegging og drift. Det er viktig at man politisk også i Troms utvikler regionalt utviklingsprogram, RUP, som virkemiddel for å sikre utbygging av infrastrukturiltak for friluftsliv.

Om planforslaget og fylkeskommunens rolle

Et av de absolutte oppgaver og overordnede mål for det offentlige er å sikre en god velferd og helse for befolkninga, samt en god og rettferdig fordeling av disse godene. Et godt samfunn kan måles i god psykisk og fysisk helse i befolkninga.

De siste år har man innenfor *sykdomsbehandling* tatt i bruk begrepet ”*helse*” om organisasjoner og sektorer som egentlig arbeider med sykdom og skade; jfr. helseforetak, helsesjef, Helse Nord, helse og sosial, osv., og der det går stadig større økonomiske ressurser til dette segmentet hvis primæroppgaver er *behandling*. Samtidig har fokuset på ansvar og virkemidler som *fremmer helse og forebygger skade* kommet i skyggen av behandlingsapparatet.

Folkehelse som begrep

”Folkehelse” som begrep er oppstått og forankra i erkjennelsen av dette.

I den nasjonale satsing har man, ut fra kunnskaper om hva som fremmer helse, fokusert på

- fysisk aktivitet og fysisk fostring
- kosthold
- vennskap og sosial trygghet
- tobakk og rusmidler
- osv

Med andre ord – et fokus på det som har vært klassiske levereregler i menneskehetens historie.

Helse for alle, folkehelse, fremmes og styrkes ved mange andre virkemidler utenom behandling av sykdom og skade og de profesjoner som sorterer dit. Samfunnets ulike enheter og organisasjoner må ha fokus på og se sine virkemidler i lys av at befolkningas helse er målet for virksomheten. Folkehelsearbeidet krever at det offentlige skal se på sin rolle med

1) helsefremmende infrastruktur

- arealforvaltning, transportløsninger og utbyggingsmønster
- sikring av vakre landskap og tilrettelegging av friluftsområder
- drift av anlegg, byrom, veger og kaier, løyper og stier
- utdanning og kultur

2) hjelpeapparat med tilsatte som bistår den enkelte innbygger med å mestre hverdagen og livet (behandlere, lærere, coacher, m.m.)

3) økonomiske stimulerings tiltak for å fremme organiserte helsefremmende aktiviteter og gode opplevelser, f. eks. i regi av lag og foreninger

Folkehelse er slik mer enn en strategi, slik det sies i det utsendte planutkastet. Folkehelse må framfor alt være et mål, der man bruker delmål og strategier som f. eks. en fysisk aktiv befolkning. Så vel målsetting som tiltak må kunne tallfestes og der må oppnåelse og evaluering av bruken av virkemidler hele tida må være i fokus.

Nøkkeltall, fakta og indikatoropplysninger om folkehelse

Dersom handlingsplan for folkehelse skal bli et politisk instrument bør det være et godt beslutningsgrunnlag. Planen må kunne evalueres underveis og når planperioden er over.

Det savnes en innledende analyse med

- oversiktlig presentasjon av nøkkeltall og utviklingstrekk for helse og sykdom
- betraktninger om særtrekk, status og hovedutfordringer når det gjelder folkehelse

Videre savnes det

- en evaluering av oppnådde resultater av partnerskapsavtaler og prioriterte tiltak i gjeldende folkehelseplan
- en vurdering av hvorvidt og hvordan fylkeskommunens øvrige virkemidler og apparat fremmer helse
- ikke minst, en vurdering om måloppnåelsen i prioriterte tiltak

Det er et gjennomgående problem at så vel fylkeskommunen som kommunene i dag bare har tilfeldig oversikt over eksisterende og planlagt infrastruktur for friluftsliv. Dette i seg sjøl bidrar nok sterkt til at uorganisert og organisert friluftsliv får liten oppmerksomhet i forhold til det fokuset som organisert idrett har.

Avslutning og oppsummering

Foreliggende forslag til handlingsplan, er utydelig og representerer slik et tilbakeskritt i forhold til det klare grepet i fylkets forrige handlingsplan.

Friluftsrådet har foreslått friluftsliv som hovedsatsing, og vi har forsøkt å gi en begrunnelse og skisse til hvordan. I denne omgangen har vi fokusert på tiltak som vil utløse nye aktiviteter og varig infrastruktur. Dette skal selvsagt konkretiseres i lokaliteter og geografiske områder, noe vi ikke har gjort her.

Dokumentasjon og statistikk som vi har referert til i denne uttalelsen, er beskrevet på Ishavskysten friluftsråds hjemmeside www.ishavskysten.no, samt i forprosjektrapporten ”Sammen om friluftsliv og friskhet”, sept 2006 og som er oversendt Troms fylkeskommune.

Vi har tidligere invitert fylkeskommunen til samarbeid om friluftsrådet som sådant og om enkelte prosjekter, og oppfatter det er etablert en god dialog. Vi håper at våre innspill kan bidra til nærmere forhandlinger om samarbeid og om det økonomiske omfanget av det.

Troms og Ishavskysten som sådan har landskap og opplevelsesmuligheter av svært stor verdi. Ved et ambisiøst, langsiktig og godt forankra politisk og praktisk samarbeid bør fylkeskommunen og friluftsrådet kunne lykkes i å vende Troms' uheldige stilling slik at vi i løpet av relativt kort tid vil hevde oss i øvre sjikt, nasjonalt og internasjonalt.

Ishavskysten er et gammelt begrep og en kyst som fortjener å bli viden kjent igjen, da for sine landskap og opplevelsesverdier og for måten disse verdiene er tatt vare på og gjort tilgjengelige på.

Utfordringene og mulige gevinster er store, både for velferd og folkehelse og for verdiskapning som kan baseres på friluftsliv og naturopplevelser. Friluftsrådet ser fram til et samarbeid med Troms fylkeskommune om Folkehelse og ”*Det gode liv ved Ishavskysten*” i tida framover.

Vennlig hilsen

Ragnhild Sandøy
daglig leder